

ASCENSIUNEA FEMINISMULUI ÎN ARABIA SAUDITĂ

Alexandra Mihaela Diaconu
Relații Internaționale și Studii Europene
promoția 2021-2024
alexandra.diaconu02@e-uvt.ro

ABSTRACT

Această lucrare explorează ascensiunea feminismului în Arabia Saudită, analizând evoluția mișcărilor feministe și impactul reformelor sociale și legale asupra drepturilor femeilor în această țară profund conservatoare. Studiul examinează contextul istoric și cultural al feminismului saudit, evidențiind rolurile tradiționale ale femeilor și începuturile mișcărilor pentru drepturile femeilor. În cadrul programului Vision 2030, Arabia Saudită a implementat o serie de reforme menite să îmbunătățească statutul femeilor, inclusiv ridicarea interdicției de a conduce și relaxarea sistemului de tutelă masculină. Lucrarea analizează impactul acestor reforme asupra societății saudite, subliniind schimbările sociale și culturale, precum și implicarea economică și politică a femeilor. De asemenea, sunt discutate provocările și rezistența la schimbare întâmpinate de mișcările feministe, reflectând complexitatea procesului de modernizare într-o societate profund influențată de tradiții culturale și religioase islamice și progresele semnificative realizate în drepturile femeilor, dar și barierele persistente care continuă să limiteze egalitatea de gen în Arabia Saudită.

Keywords: Arabia Saudita, feminism, tutela masculină, Vision 2030, reforme sociale, egalitate de gen, modernizare, restricții.

INTRODUCERE

Feminismul în Arabia Saudită reprezintă un subiect complex și controversat, având în vedere contextul cultural și religios profund conservator al acestei țări. În ultimele decenii, au existat schimbări semnificative în ceea ce privește drepturile femeilor în regat, în special în contextul reformelor implementate în cadrul programului Vision 2030. Aceste reforme au vizat modernizarea societății saudite și promovarea egalității de gen, într-o societate unde tradițiile islamice influențează toate aspectele vieții sociale, politice și economice. În acest context, mișcările feministe din Arabia Saudită au evoluat într-un mod distinct, caracterizat de strategii subtile și adaptative pentru a naviga restricțiile impuse de un sistem patriarhal autoritar. Am ales această temă pentru a sublinia evoluția și complexitatea mișcării feministe într-una dintre cele mai conservatoare țări din lume.

Deși în ultimii ani au fost înregistrate progrese semnificative în domeniul drepturilor femeilor, Arabia Saudită rămâne una dintre cele

mai restrictive țări din lume în ceea ce privește drepturile și libertățile femeilor. Restricțiile legale și sociale impuse femeilor saudite includ, printre altele, necesitatea de a obține permisiunea unui tutore masculin pentru a călători, a lucra sau a se căsători. În ciuda acestor provocări, mișcările feministe din Arabia Saudită au reușit să obțină câteva victorii notabile, contribuind la schimbarea treptată a statutului femeilor în societate. Femeile saudite și-au construit mișcările în jurul valorilor și normelor islamice, utilizând interpretări progresiste ale textelor religioase pentru a justifica schimbările sociale și juridice necesare pentru emanciparea lor.

Scopul acestei lucrări este de a analiza ascensiunea feminismului în Arabia Saudită, evidențiind reformele sociale și legale pentru drepturile femeilor și impactul acestora asupra societății saudite. Obiectivele specifice ale acestei lucrări includ examinarea contextului istoric și cultural al feminismului în Arabia Saudită, incluzând rolul tradițional al femeilor și începuturile mișcărilor pentru drepturile femeilor. De asemenea, lucrarea va analiza reformele sociale și legale

implementate pentru drepturile femeilor, cu accent pe rolul religiei și tradiției, constrângerile sociale și legale, și reformele recente, cum ar fi cele din cadrul Vision 2030. Ipoteza de cercetare pe care este bazată această lucrare este că reformele implementate în cadrul programului Vision 2030 au avut un impact semnificativ asupra îmbunătățirii drepturilor femeilor și asupra schimbării rolului lor în societatea saudită. Întrebările de cercetare centrale care vor ghida analiza și evaluarea reformelor sociale și legale, precum și a schimbărilor culturale și economice, sunt următoarele: Cum au influențat reformele implementate prin programul Vision 2030 ascensiunea mișcării feministe și îmbunătățirea drepturilor femeilor în Arabia Saudită?, Cum au influențat mișcările feministe și reformele sociale recente dinamica socială, economică și politică din Arabia Saudită și cum au reacționat elementele conservatoare ale societății la aceste schimbări?, Care au fost principalele bariere culturale și religioase cu care s-au confruntat femeile saudite înainte de începutul mișcărilor feministe și cum au influențat acestea rolul tradițional al femeilor în societatea saudită? Aceste întrebări de cercetare vor ajuta la structurarea și orientarea studiului, oferind un cadru clar pentru investigarea și înțelegerea complexității fenomenului feminist în Arabia Saudită.

Metoda de cercetare folosită în această lucrare este analiza calitativă. Aceasta a fost utilizată pentru a examina evoluția mișcărilor feministe din Arabia Saudită, reformele sociale și legale implementate pentru drepturile femeilor și impactul acestor schimbări asupra societății saudite. Analiza calitativă a implicat studiul detaliat al contextului istoric și cultural, evaluarea politicilor și reformelor, precum și interpretarea reacțiilor sociale și culturale la aceste schimbări. Metodologia a inclus analiza documentelor, rapoartelor, articolelor științifice și surselor online, oferind o înțelegere profundă și nuanțată a fenomenului feminist în Arabia Saudită. Această abordare a permis identificarea factorilor cheie care au influențat progresul și obstacolele întâmpinate în drumul către egalitatea de gen.

Corpul lucrării este structurat în trei capitole principale, fiecare având scopuri distincte, și include un studiu de caz relevant pentru a ilustra concret impactul reformelor asupra femeilor din Arabia Saudită. Primul capitol analizează contextul istoric și cultural al feminismului în Arabia Saudită, explorând rolurile tradiționale ale femeilor și începuturile mișcărilor pentru drepturile femeilor. În acest capitol se examinează cum tradițiile culturale și religioase islamice au

influențat viața femeilor, determinând rolurile lor sociale și restricțiile impuse. Se discută despre cum femeile saudite au utilizat valori și norme islamice pentru a-și construi mișcările feministe, adoptând interpretări progresiste ale textelor religioase pentru a justifica schimbările sociale și juridice necesare pentru emanciparea lor. De asemenea, capitolul prezintă primele eforturi ale femeilor saudite de a obține acces la educație și participare în viața publică.

Al doilea capitol se concentrează pe reformele sociale și legale implementate pentru drepturile femeilor, evidențiind impactul programului Vision 2030 și alte reforme relevante. Capitolul analizează rolul religiei și tradiției în viața femeilor saudite și descrie constrângerile sociale și legale care au limitat drepturile acestora. Apoi, se detaliază reformele recente, cum ar fi ridicarea interdicției de a conduce pentru femei și relaxarea unor părți ale sistemului de tutelă masculină. Aceste reforme sunt prezentate în contextul mai larg al eforturilor de modernizare a societății saudite sub conducerea prințului moștenitor Mohammed bin Salman. De asemenea, se discută despre alte reforme relevante, cum ar fi creșterea accesului la educație și sport pentru femei și îmbunătățirea oportunităților economice.

Al treilea capitol examinează impactul feminismului asupra societății saudite, evaluând schimbările sociale și culturale, implicațiile economice și politice ale implicării femeilor și reacțiile conservatoare la aceste schimbări. Capitolul analizează cum creșterea participării femeilor în forța de muncă și în educație a schimbat dinamica de putere în societatea saudită și a contribuit la emanciparea acestora. Se discută despre rolul femeilor în viața publică și politică și despre cum mișcarea feministă a provocat schimbări culturale majore, redefinind percepțiile asupra rolului femeilor în familie și societate. Pentru a ilustra concret impactul reformelor, acest capitol include un studiu de caz detaliat privind legea care permite femeilor să conducă în Arabia Saudită. Studiul de caz explorează istoricul legii, procesul de implementare și reacțiile publicului. Se analizează impactul acestei legi asupra mobilității și independenței femeilor, precum și asupra percepției generale a rolului femeilor în societate. De asemenea, se examinează cum această schimbare a fost primită atât de susținătorii reformelor cât și de opozanții conservatori și ce implicații a avut asupra mișcării feministe și a drepturilor femeilor în regat. Fiecare capitol contribuie la o înțelegere comprehensivă a evoluției și efectelor mișcărilor feministe în Arabia Saudită, oferind

o analiză detaliată a progreselor și provocărilor întâmpinate în drumul către egalitatea de gen.

Această lucrare își propune să analizeze ascensiunea feminismului în Arabia Saudită, evidențiind evoluția mișcărilor feministe, reformele sociale și legale pentru drepturile femeilor și impactul acestor schimbări asupra societății saudite. Obiectivele specifice includ: examinarea contextului istoric și cultural al feminismului în Arabia Saudită, incluzând rolul tradițional al femeilor și începuturile mișcărilor pentru drepturile femeilor; analiza reformelor sociale și legale implementate pentru drepturile femeilor, cu accent pe rolul religiei și tradiției, constrângerile sociale și legale, și reformele recente, cum ar fi cele din cadrul Vision 2030; și evaluarea impactului feminismului asupra societății saudite, investigând schimbările sociale și culturale, implicațiile economice și politice ale implicării femeilor și reacțiile conservatoare la schimbare. În cadrul programului Vision 2030, Arabia Saudită a implementat o serie de reforme menite să îmbunătățească statutul femeilor, inclusiv ridicarea interdicției de a conduce pentru femei în 2018 și relaxarea unor părți ale sistemului de tutelă masculină. Aceste reforme au fost esențiale pentru promovarea egalității de gen și modernizarea societății saudite, dar au fost întâmpinate și cu reacții de rezistență din partea elementelor conservatoare ale societății. În ciuda acestor progrese, femeile saudite continuă să se confrunte cu numeroase constrângeri sociale și legale care le limitează drepturile și libertățile.

1. CONTEXTUL ISTORIC ȘI CULTURAL AL FEMINISMULUI ÎN ARABIA SAUDITĂ

1.1. ROLUL FEMEILOR ÎN SOCIETATEA TRADIȚIONALĂ SAUDITĂ

Arabia Saudită este o țară profund influențată de tradițiile culturale și religioase islamice. Această influență se reflectă în toate aspectele vieții sociale, politice și economice, incluzând rolurile și drepturile femeilor. În acest context unic, mișcările feministe din regiune s-au dezvoltat diferit față de cele occidentale, adoptând metode subtile și contextuale pentru a naviga restricțiile impuse de un sistem patriarhal autoritar.¹

În Arabia Saudită, tradițiile culturale și religioase islamice au avut un impact profund

asupra vieții femeilor. De la codurile vestimentare stricte până la reglementările privind mobilitatea și drepturile legale, femeile saudite s-au confruntat cu numeroase restricții. Cu toate acestea, ele au găsit modalități de a-și avansa drepturile și de a-și îmbunătăți statutul social fără a provoca confruntări directe cu autoritățile.²

Termenul „feminism” poate fi problematic când descriem mișcările pentru drepturile femeilor din Arabia Saudită. În timp ce feminismul occidental a apărut într-un context de luptă deschisă pentru egalitate și drepturi civile, în Arabia Saudită, mișcările feministe au adoptat o abordare mai subtilă și mai adaptată contextului cultural. Femeile saudite și-au construit mișcările în jurul valorilor și normelor islamice, utilizând interpretări progresiste ale textelor religioase pentru a justifica schimbările sociale și juridice.³

Înainte de apariția feminismului, femeile saudite erau supuse unor reguli și restricții stricte, care le limitau accesul la educație, la piața muncii și la participarea activă în viața publică. Principala lor responsabilitate era să aibă grijă de gospodărie și de familie, iar accesul la educație și la alte oportunități erau sever limitate. Mai mult decât atât, din capitolul „*Caught between Religion and State*” scris de Al-Rasheed Madawi în cartea „*Saudi Arabia in Transition*” aflăm faptul că femeile erau supuse unor reguli stricte de purtare și comportament fiind obligate să poarte abaya (o rochie lungă și largă) și să-și acopere părul cu hijab sau niqab în public.⁴

În societatea saudită tradițională, femeile au fost considerate în principal responsabile de îngrijirea familiei și de menținerea tradițiilor și valorilor culturale. Rolul lor primar a fost cel de mamă și soție, iar valorile precum modestia, puritatea și supunerea față de autoritate au fost promovate și încurajate.⁵ Normele sociale și religioase au instituit un sistem rigid care a limitat interacțiunea femeilor cu lumea exterioară și le-a restricționat accesul la resurse și oportunități. În această societate tradițională, femeile nu aveau dreptul să-și exprime liber opiniile sau să ia decizii importante fără aprobarea bărbaților din familie. Deciziile privind căsătoria, educația și chiar dreptul de a călători erau luate de către bărbați, iar femeile erau considerate de multe ori ca fiind inferioare și dependente de sprijinul masculin.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ Madawi Al-Rasheed, „Caught between Religion and State” în *Saudi Arabia in Transition*, Cambridge University Press, 2015, pp. 292-303.

⁵ Yahya Al Alhareth, Yasra Al Alhareth, Ibtisam Al Dighrir, „Review of Women and Society in Saudi Arabia”, *American Journal of Educational Research*, vol. 3, nr. 2, 2015, pp. 121-122.

¹ Jacquelyn Lauren Hoza, „Is There Feminism in Saudi Arabia?”, *UF Journal of Undergraduate Research*, vol. 20, nr.2, 2019, p. 1.

În ceea ce privește educația, femeile saudite au avut acces la învățământ, dar acest acces a fost adesea limitat și controlat de normele sociale și religioase. În trecut, educația femeilor a fost considerată mai puțin importantă decât educația bărbaților, iar fetele au fost adesea încurajate să se concentreze pe rolurile lor tradiționale în familie. Cu toate acestea, în ultimele decenii, guvernul saudit a făcut eforturi pentru a promova educația femeilor și pentru a le oferi mai multe oportunități de învățare. Astăzi, femeile constituie o parte semnificativă din absolvenții de învățământ superior din țară, iar multe dintre acestea își urmează carierele în diverse domenii profesionale.⁶

Participarea femeilor în viața publică și drepturile lor de muncă au fost, de asemenea, puternic influențate de normele sociale și religioase din Arabia Saudită. Femeile au avut mult timp interzis din a conduce și au avut acces limitat la locuri de muncă și la oportunități economice. În plus, restricțiile legale și sociale au limitat participarea femeilor în domenii precum politica și afacerile. Cu toate acestea, în ultimii ani, au fost făcute unele progrese în ceea ce privește drepturile femeilor în Arabia Saudită.

Într-un interviu acordat BBC News, s-a evidențiat faptul că în Arabia Saudită, femeile se confruntă cu restricții severe în ceea ce privește accesul la drepturi considerate normale în alte state. De exemplu, abia în ultimii ani femeile au primit libertatea de a merge într-o sală de cinema, de a participa la evenimente sportive pe un stadion de fotbal și de a conduce, aceste schimbări fiind rezultatul reformelor promovate de printul Mohammed bin Salman în cadrul programului său de modernizare a Arabiei Saudite.⁷

Arabia Saudită este considerată unul dintre cele mai restrictive state din lume în ceea ce privește drepturile femeilor. În ciuda unor progrese înregistrate în ultimii ani, femeile saudite continuă să se confrunte cu numeroase restricții și limitări care le afectează libertatea și autonomia. De exemplu, ele încă nu au acces la anumite privilegii considerate normale în alte țări mai evolute din perspectiva feminismului. Aceste restricții includ dreptul de a deschide un cont bancar fără aprobarea unui tutore masculin, dreptul de a părăsi domiciliul fără un bilet de voie sau dreptul de a călători în afara țării fără a obține permisiune.⁸

Aceste restricții severe afectează în mod negativ autonomia și independența femeilor saudite și le limitează capacitatea de a participa pe deplin la viața socială, economică și politică a țării. Cu toate acestea, reformele recente și eforturile pentru modernizarea societății saudite oferă speranțe că în viitor se vor face progrese semnificative în ceea ce privește drepturile femeilor în Arabia Saudită.

1.2. ÎNCEPUTUL MIȘCĂRILOR PENTRU DREPTURILE FEMEILOR ÎN ARABIA SAUDITĂ

Primele mișcări feministe din Arabia Saudită au înregistrat progrese semnificative, deși sunt neînsemnate comparativ cu mișcarea feministă din lume. Într-o țară unde normele patriarhale și legea islamică (Sharia) dictează viața de zi cu zi, orice avansare în drepturile femeilor este remarcabilă și adesea dificil de realizat. Prin urmare, mișcările feministe în Arabia Saudită au fost caracterizate de mici succese care au fost obținute cu multe eforturi. Cu toate acestea, au fost critice, deoarece ele au provocat treptat structurile patriarhale, pregătind terenul pentru schimbări și o societate mai egalitară în viitor.

Guvernul saudit a jucat un rol crucial în dezvoltarea educației pentru femei prin înființarea oficială a sistemului de învățământ pentru fete în 1959 și deschiderea școlilor separate pentru fete în 1960. Aceasta a marcat începutul unor îmbunătățiri semnificative în educația femeilor saudite, acoperind nivelurile de școală primară, gimnazială și liceală.

Înființarea sistemului educațional pentru fete a fost un pas fundamental în direcția egalității de șanse în educație. Prin deschiderea școlilor separate, guvernul saudit a recunoscut necesitatea educării fetelor într-un mediu adecvat și acceptabil din punct de vedere cultural și religios. Această inițiativă a permis fetelor să acceseze educația formală, care până atunci le era în mare parte inaccesibilă. Pe măsură ce educația pentru fete s-a extins, au fost create structuri educaționale pentru toate nivelurile, de la primar la liceal, asigurându-se că fetele primeau o educație completă și de calitate. Aceasta dezvoltare a fost esențială pentru crearea unei baze solide de cunoștințe și competențe în rândul femeilor saudite, contribuind la emanciparea lor treptată.

Introducerea învățământului superior pentru femeile saudite în universități în anii 1960 a reprezentat un punct de cotitură major. Pentru prima dată, femeile au avut acces la studii

⁶ Md. Muddassir Quamar, "Of Change and Reforms" în *Education System in Saudi Arabia*, Palgrave, Singapore, 2020, pp. 169-201.

⁷ "Five things Saudi women still can't do", *BBC News*, <https://www.youtube.com/watch?v=PWJHEHnnixw> (accesat la data de 08.05.2024).

⁸ *Ibidem*, 0:32-1:40.

universitare, ceea ce le-a oferit oportunități de a se specializa în diverse domenii și de a-și dezvolta cariere profesionale. Această schimbare a avut un impact profund asupra societății saudite, deschizând noi perspective pentru femei și contribuind la transformarea lor în actori activi în dezvoltarea socială și economică a țării.⁹

Într-un articol de la BBC News, se menționează că în 2001, femeile din Arabia Saudită au obținut dreptul de a avea propriile cărți de identitate. Înainte de asta, ele erau incluse în cărțile de identitate ale tutorilor lor bărbați, deoarece se credea că fotografierea lor fără hijab ar încălca normele religioase. Cu toate acestea, Ministrul de Interne, Prințul Nayef bin Abdul Aziz, a decis că ar fi benefic ca femeile să aibă propriile cărți de identitate, deoarece acest lucru le-ar permite să facă anumite activități fără a depinde de un tutore masculin și ar reduce rata fraudei și furtului. După 2001, femeile au putut solicita cărți de identitate proprii, aplicând pentru ele și atașând o fotografie cu hijab. Totuși, aveau nevoie de aprobarea scrisă a tutorelui masculin și, dacă era cazul, a angajatorului.¹⁰ Potrivit unui raport al Human Rights Watch, această măsură a fost un pas semnificativ în îmbunătățirea drepturilor femeilor din stat, permițându-le să participe mai activ în viața socială și economică a țării.¹¹ Astfel, măsura din 2001 a fost un pas esențial pentru femeile din Arabia Saudită, marcând începutul unor reforme mai largi în privința drepturilor lor în această țară.

În 2018, o campanie influentă pe Twitter a marcat un alt moment crucial în evoluția mișcărilor feministe din Arabia Saudită, având ca scop eliminarea sistemului de tutelă masculină. Această mișcare, impulsionată de curajul și determinarea activiștilor pentru drepturile femeilor, a adus în atenția internațională restricтивitatea regimului saudit și a cerut reforme fundamentale pentru a asigura egalitatea de gen. Femeile saudite și susținătorii lor au împărtășit experiențe personale și au apelat la autorități pentru a elimina restricțiile care limitau autonomia și libertatea femeilor. Sistemul de tutelă masculină din Arabia Saudită impunea ca fiecare femeie să aibă un tutore de sex masculin care să aprobe deciziile majore din viața sa, inclusiv

educația, angajarea și călătoriile. Acest lucru restricționa grav libertatea și drepturile femeilor, fiind un subiect de lungă durată de nemulțumire și activism.¹²

Inițiată de activiste pentru drepturile femeilor, campania a folosit hashtag-uri precum #EndMaleGuardianship și #IAmMyOwnGuardian pentru a atrage atenția asupra problemelor. De fapt, hashtag-urile au devenit virale și, în numai câteva zile, acumulasera milioane de tweet-uri și retweet-uri. Aceste hashtag-uri au permis femeilor să-și împărtășească experiențele personale și să solicite sprijin internațional.¹³ Twitter-ul a oferit femeilor posibilitatea de a se organiza și de a comunica rapid și pe scară largă, depășind restricțiile impuse de societatea conservatoare. Prin intermediul Twitter-ului, femeile au reușit să se organizeze și să comunice rapid problemele lor.¹⁴ Această campanie online a reprezentat nu doar un apel la schimbare, ci și un simbol al solidarității și al speranței pentru o societate mai egalitară și a arătat cum platformele de social media pot fi folosite pentru a promova schimbări sociale importante și a oferit femeilor posibilitatea de a-și exprima nemulțumirile și de a cere reforme

Ca răspuns la această presiune, autoritățile saudite au început să adopte măsuri de relaxare a restricțiilor asupra femeilor. În 2019, femeile saudite au obținut dreptul de a călători fără permisiunea unui tutore masculin și de a înregistra nașteri, căsătorii sau divorțuri. Aceste reforme reprezintă pași importanți către egalitatea de gen în Arabia Saudită.¹⁵

Campania de pe Twitter împotriva sistemului de tutelă masculină este un exemplu remarcabil de activism feminist digital. Aceasta a arătat cum mediul online poate amplifica vocile marginalizate și poate facilita schimbări sociale semnificative. Prin intermediul acestei campanii, femeile saudite au reușit să atragă atenția globală asupra problemelor lor și să realizeze reforme esențiale în lupta pentru drepturile lor fundamentale.

¹² "Saudi Arabia: End Male Guardianship", *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/news/2023/03/08/saudi-arabia-end-male-guardianship> (accesat la data de 25.05.2024).

¹³ "Saudi Arabian women take to Twitter to campaign against male guardianship", *Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabian-women-campaigning-end-male-guardianship-human-rights-watch-a7221281.html> (accesat la data de 25.05.2024).

¹⁴ Kendall Bianchi, "Twitter and the Saudi Campaign to Preserve Male Guardianship Over Women", *Washington Institute*, 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/twitter-and-saudi-campaign-preserve-male-guardianship-over-women> (accesat la data de 26.05.2024).

¹⁵ *Ibidem*.

⁹ Mutabar Alturkostany, Mizuho Iinuma. "Exploring the Education History of Saudi Woman", *International Journal for Innovation Education and Research*, vol. 9, nr. 8, 2021, pp. 93-112.

¹⁰ "Saudi women get identity cards", *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1702342 (accesat la data de 20.05.2024).

¹¹ *Boxed In: Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System*, Human Rights Watch, New York, 2016, pp. 57-58.

2. REFORMELE SOCIALE ȘI LEGALE PENTRU DREPTURILE FEMEILOR

2.1. ROLUL RELIGIEI ȘI TRADIȚIEI ÎN VIAȚA FEMEILOR SAUDITE

Religia și credințele culturale reprezintă un aspect dominant și profund al vieții femeilor din Arabia Saudită. Islamul, religia predominantă și credințele culturale tradiționale pe care cetățenii Arabiei Saudite continuă să le susțină influențează fiecare aspect al vieții femeilor, inclusiv educația și munca pentru drepturile legale și sociale. Acesta este fundamentul legal și moral al națiunii Arabiei Saudite și are un impact profund asupra rolului și așteptărilor definite de genul cuiva în cadrul societății. Femeile din regatul Arabiei Saudite sunt restricționate de mandate extrem de stricte care le guvernează comportamentul, îmbrăcămintea și chiar interacțiunile sociale. De cele mai multe ori, aceste mandate sunt raționalizate pe baza unei interpretări conservatoare a scripturilor islamice și menținute ca un mijloc de protejare a statutului social și moral.¹⁶

Femeile saudite trebuie să poarte abaya și hijab, eșarfa care acoperă părul. Aceste coduri vestimentare sunt manifestări simbolice ale evlaviei și modestiei exterioare și sunt obligatorii de dragul menținerii onoarei și demnității femeilor în societatea saudită. Îmbrăcatul nu este doar o obligație religioasă, ci și o etichetă a identității culturale a cuiva, fiind o încercare de a proteja femeile de privirile indiscrete și de a salva onoarea familiei.¹⁷ Codurile de conduită impun, de asemenea, restricții stricte asupra contactelor între sexe. Bărbații și femeile neînruțiți nu au voie să inițieze contact liber în public, iar școlile, locurile de muncă și restaurantele sunt separate pentru a contracara astfel de amestecare a sexelor. Astfel de reguli sunt monitorizate riguros de *Poliția Religioasă* sau *Comisia pentru Promovarea Virtuții și Prevenirea Viciului*, care are sarcina de a reglementa respectarea codurilor islamice în societate.¹⁸

Separarea de gen este un fenomen care este bine observat în Arabia Saudită și este aplicabil tuturor dimensiunilor vieții publice, inclusiv în sferele academice, profesionale și publice. Bărbații și femeile sunt învățați și lucrează în medii sociale separate, iar interacțiunea dintre

cele două sexe este complet inexistentă, într-un efort disperat de a descuraja apariția oricărei forme posibile de imoralitate concepută. Separarea de gen este justificată în prezent de referințe religioase și percepută ca un instrument de asigurare a ordinii sociale și morale. De exemplu, până recent, femeilor nu li s-a permis să participe la evenimente culturale și sportive alături de bărbați, iar locurile publice precum restaurantele și universitățile erau complet despărțite.¹⁹

Printre cele mai remarcabile trăsături ale influenței religioase asupra vieții femeilor din Arabia Saudită este conceptul de tutelă masculină. Conceptul dictează că femeile trebuie să solicite permisiunea unui tutore de sex masculin atunci când trebuie să ia decizii cruciale, cum ar fi călătoria, căsătoria și solicitarea unor tipuri de asistență medicală. Sistemul de tutelă masculină este justificat de religie și cultură și este perceput ca o formă de protecție și control asupra femeilor. Sistemul limitează independența femeilor în măsura în care acestea trebuie să se bazeze pe bărbații din familiile lor.²⁰

Normele culturale saudite, puternic afiliate cu religia, modelează rolurile de gen și normele sociale. În general, femeile sunt percepute ca mame și soții, menajere și asistente care îngrijesc o familie. Aceste roluri sunt susținute de contextul cultural care a apărut pe baza normelor culturale de modestie, puritate și supunere față de principiul masculin. În acest sens, femeile sunt percepute ca gardiene ale normelor tradiționale și morale ale societății, iar educația lor este menită să le pregătească pentru aceste misiuni.²¹

Au existat câteva reforme în ultimii ani care au încercat să îmbunătățească statutul femeilor în societatea saudită. De exemplu, ridicarea interdicției de a conduce pentru femei în 2018 și relaxarea unor părți ale sistemului de tutelă masculină sunt pași importanți în ceea ce privește egalitatea de gen. Acestea au fost introduse în cadrul agendei Vision 2030, care a fost începută de prințul moștenitor Mohammed bin Salman, care încearcă să modernizeze și să diversifice economia saudită. Dar există încă un număr incredibil de provocări în ceea ce privește statutul femeilor saudite și adesea schimbarea este întâmpinată și de o reacție a elementelor

¹⁶ Nora Alarifi Pharaon, "Saudi Women and the Muslim State in the Twenty-First Century", *Sex Roles*, vol. 51, nr.5, 2004, pp. 349-352.

¹⁷ Samantha Cotellessa, "The Politics of Religion: Women, Islam and Politics in Saudi Arabia", *The Spectrum*, vol 4, nr.1, 2015, p. 3.

¹⁸ Madawi Al-Rasheed, *loc.cit.*

¹⁹ Hala Guta, Magdalena Karolak, "Veiling and Blogging: Social Media as Sites of Identity Negotiation and Expression among Saudi Women", *Journal of International Women's Studies*, vol. 16, nr.2, 2015, pp. 115-120.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Yahya Al Alhareth, Yasra Al Alhareth, Ibtisam Al Dighrir, *op.cit.*, pp. 121-123.

conservatoare ale societății.²² Rolul religiei și tradiției în viața femeilor saudite este profund și complex, abordând toate domeniile vieții lor. Chiar dacă drepturile femeilor au avansat mult, drumul către o relație egală între cele două sexe este îndepărtat și plin de obstacole. Religia și tiparele culturale prezintă încă un factor important în ceea ce privește viața femeilor saudite, atât în capacitatea lor, cât și în limita lor.

2.2. CONSTRÂNGERILE SOCIALE ȘI LEGALE ASUPRA FEMEILOR

În ciuda reformelor recente, femeile din Arabia Saudită continuă să se confrunte cu numeroase constrângeri sociale și legale care le limitează drepturile și libertățile. Aceste constrângeri sunt adesea înrădăcinate în tradiții culturale și practici legale care subordonează femeile față de bărbați și restricționează participarea lor deplină în societate.

Un exemplu foarte bun de opresiune socială și legală este cazul lui Manahel al-Otaibi, care reprezintă modul în care activistele pentru drepturile femeilor sunt tratate în Arabia Saudită. Manahel al-Otaibi, o activistă de 29 de ani și instructor de fitness, a fost condamnată la 11 ani de închisoare pentru postările sale pe rețelele sociale în care susținea drepturile femeilor. Ea a fost arestată pe 16 noiembrie 2022 și a fost acuzată de „infrațiuni teroriste” conform *Legii Anti-Cyber Crime*, care incriminează utilizarea internetului pentru a răspândi „vești, declarații, zvonuri false sau malițioase” cu scopul de a comite o crimă teroristă. În timpul detenției, al-Otaibi a fost supusă unor abuzuri fizice și psihologice grave. Ea a fost ținută în izolare, fără acces la îngrijiri medicale, și a suferit o fractură la un picior în urma bătăilor primite. În plus, a fost forțată să dispară timp de peste cinci luni, fără ca familia ei să aibă acces la informații despre locația sau starea ei.²³ Cazul acesta scoate în evidență contradicțiile dintre reformele stabilite de autoritățile saudite și realitatea brutală a tratamentului aplicat femeilor care îndrăznesc să-și exprime opiniile și să lupte pentru drepturile lor.

În decembrie 2015, Arabia Saudită a marcat un moment istoric în alegerile municipale când femeile au avut voie pentru prima dată să participe

atât ca alegători, cât și ca și candidați. Una dintre primele femei care a câștigat un loc în alegeri a fost Salma bint Hizab al-Oteibi. Ea a câștigat un loc în consiliul municipal al districtului Madrasah, situat în regiunea Mecca.²⁴ Aceste alegeri au fost semnificative, deoarece pentru prima dată în istoria țării, femeile au avut dreptul să voteze și să candideze pentru funcții publice. Deși în ultimele decenii au avut loc unele schimbări notabile în ceea ce privește drepturile femeilor în Arabia Saudită, limitările asupra drepturilor civile și politice rămân o problemă persistentă. În 2015, femeile saudite au obținut dreptul de a vota și de a candida în alegerile municipale, un pas important, dar insuficient pentru a asigura o participare egală în sfera politică. Reprezentarea femeilor în Consiliul Shura, un organism consultativ desemnat de rege, este limitată, iar contribuțiile lor sunt adesea marginalizate în cadrul acestui forum.

Consiliul Shura este un organism consultativ care oferă consiliere regelui cu privire la problemele naționale, dar nu are puteri legislative sau executive. În 2013, regele Abdullah a numit 30 de femei în acest consiliu de 150 de membri, reprezentând astfel 20% din total.²⁵ Această inițiativă a fost considerată un pas important către incluziunea politică a femeilor, dar în practică, influența femeilor în procesul decizional rămâne limitată. Deși femeile sunt prezente în Consiliul Shura, ele se confruntă adesea cu bariere culturale și structurale care le împiedică să-și exercite pe deplin rolurile. Femeile saudite care participă în sfera politică se confruntă cu o serie de obstacole culturale și structurale. Cultura patriarhală și normele sociale tradiționale descurajează femeile de la implicarea activă în politică și le subminează autoritatea. Adesea, femeile care ocupă poziții publice sunt percepute ca excepții, și nu ca parte a unui proces natural de incluziune de gen.²⁶ Mai mult, lipsa de sprijin instituțional și de rețele de mentorat pentru femeile din politică le limitează oportunitățile de a avansa și de a avea un impact semnificativ.²⁷ Deși dreptul de a vota și de a candida în alegerile municipale a fost un pas important, participarea efectivă a femeilor în aceste procese este încă limitată. În alegerile din 2015, doar 20 de femei au fost alese în consiliile

²² Faisal Alsubaie, “A Survey Based Study on the Role of Universities in Saudi Arabia” în “Controlling Feminist Thought”, *World Journal of English Language*, vol.12, nr.6, 2022.

²³ “Saudi Arabia: Woman jailed for 11 years for supporting women’s rights is appalling and cruel”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/saudi-arabia-woman-jailed-11-years-supporting-womens-rights-appalling-and-cruel> (accesat la data de 31.05.2024).

²⁴ Md. Muddassir Quamar, “Municipal Elections in Saudi Arabia, 2015”, *Contemporary Review of the Middle East*, vol. 3, nr.4, 2016, pp. 433-436.

²⁵ Madawi Al-Rasheed, *loc.cit.*

²⁶ Julie Hodges, “Cracking the walls of leadership: women in Saudi Arabia”, *Gender in Management*, vol. 32, nr. 1, 2017, pp. 34-46.

²⁷ Hanan Alahmadi, “Challenges Facing Women Leaders in Saudi Arabia”, *Human Resource Development International*, vol. 14, nr. 2, 2011, pp. 149-156.

municipale dintr-un total de aproximativ 2100 de locuri.²⁸ Aceasta reflectă atât barierele culturale, cât și cele structurale care împiedică femeile să participe pe deplin în viața politică.

Chiar și cu reformele recente, restricțiile legale persistente subminează participarea politică a femeilor. Necesitatea de a obține permisiunea unui tutore masculin pentru a desfășura activități fundamentale, inclusiv înregistrarea pentru a vota sau pentru a candida, reprezintă un obstacol semnificativ. Aceasta nu doar limitează libertatea personală a femeilor, dar și capacitatea lor de a participa activ în procesul politic. Deși reformele recente, cum ar fi permiterea femeilor de a conduce și de a călători fără permisiunea unui tutore, sunt pași importanți către egalitatea de gen, acestea nu sunt suficiente pentru a elimina toate barierele cu care se confruntă femeile în sfera politică. Reformele trebuie să fie însoțite de schimbări culturale și structurale profunde pentru a permite femeilor să își exercite pe deplin drepturile politice.²⁹

2.3. REFORMELE IMPLEMENTATE ÎN CADRUL VISION 2030

Vision 2030 este un plan ambițios inițiat de Regatul Arabiei Saudite, având ca scop diversificarea economiei și modernizarea societății. Acest plan strategic a fost lansat în 2016 sub conducerea prințului moștenitor Mohammed bin Salman și vizează transformarea profundă a țării prin reducerea dependenței de veniturile din petrol, dezvoltarea sectorului privat și implementarea de reforme sociale și economice majore. Un aspect central al acestui plan este îmbunătățirea drepturilor și oportunităților pentru femei, recunoscând rolul lor crucial în construirea unei societăți moderne și prospere. Prin aceste măsuri, Arabia Saudită își propune să creeze un mediu favorabil pentru dezvoltarea talentelor și potențialului tuturor cetățenilor săi, asigurând astfel o creștere durabilă și incluzivă.³⁰ Unul dintre obiectivele centrale ale Vision 2030 este creșterea participării femeilor în forța de muncă de la 22% la 30%. Acest obiectiv reflectă angajamentul Regatului de a integra mai multe femei în diverse sectoare economice și de a valorifica potențialul acestora pentru dezvoltarea economică a țării.³¹

Au fost multiple reforme în acest sens, cea mai importantă fiind ridicarea interdicției de a conduce: până în 2018, femeile din Arabia Saudită nu aveau permisiunea de a conduce autovehicule. Ridicarea acestei interdicții a fost un pas major către emanciparea femeilor, permițându-le să participe mai activ în economia națională. Acest lucru nu numai că a facilitat accesul femeilor la locurile de muncă, dar a și avut un impact pozitiv asupra mobilității și independenței lor. Posibilitatea de a conduce le-a permis femeilor să își gestioneze mai eficient timpul și resursele, contribuind astfel la creșterea productivității și la îmbunătățirea calității vieții.³²

O altă reformă importantă a fost relaxarea unor părți ale sistemului de tutelă masculină. În cadrul acestui sistem, femeile aveau nevoie de permisiunea unui tutore masculin pentru a călători, a se angaja sau a desfășura activități economice.³³ Reformele recente au permis femeilor să călătorească și să desfășoare activități economice fără această permisiune, sporind astfel autonomia și capacitatea lor de a contribui la economie. Această schimbare a fost esențială pentru crearea unui mediu mai egalitar și pentru încurajarea participării femeilor în diverse sectoare economice.³⁴ Studiile arată că aceste reforme au avut un impact semnificativ, oferind femeilor saudite mai multe oportunități economice și contribuind la dezvoltarea lor profesională. În plus, aceste măsuri au fost recunoscute internațional pentru progresul lor în domeniul egalității de gen.³⁵

Un alt obiectiv al Vision 2030 este îmbunătățirea drepturilor și oportunităților femeilor în Arabia Saudită și include un set de reforme legislative. Consiliul de Miniștri a prezentat numeroase revizuri ale legilor civile și ale muncii, care au crescut drepturile femeilor în domeniul călătoriilor, angajării și finanțelor. Aceste modificări au inclus permisiunea pentru femei de a călători fără permisiunea unui tutore masculin și de a-și deschide conturi bancare în mod independent. De asemenea, femeile au acum dreptul de a înregistra nașteri, căsătorii și divorțuri fără intervenția unui tutore masculin precum și dreptul de a servi ca avocate și de a reprezenta cazuri în instanțe, facilitând accesul lor la justiție și oferind mai multe oportunități în domeniul legal.³⁶

²⁸ H. Shalhoub, H. Al-Khayyal, H. Al-Sanndh, and H. Al-Shahrani, "Saudi Women's Rights in Civil Public Service System", *Journal of Social Sciences*, vol. 13, nr.4, 2017, p.2.

²⁹ Madawi Al-Rasheed, *loc.cit*

³⁰ Almas Sabir, "Saudi Arabia Reforms: The Changing Face of Saudi Women at Workplace with a Vision of 2030", *American Journal of Management Science and Engineering*, vol. 4, nr. 1, 2019, pp. 1-2.

³¹ *Ibidem*, p. 3.

³² Abdulrahman Al Mottahar, "THE POTENTIAL CHALLENGES OF THE SAUDI ARABIA TRANSPORT SYSTEM WHEN THE BAN ON WOMEN DRIVING IS LIFTED (RIYADH AS A CASE STUDY)", *ResearchGate*, 2018, pp. 9-11.

³³ Human Rights Watch, *loc.cit*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Almas Sabir, *op.cit.*, p. 5.

³⁶ Lubna Javed Rizvi, Zahid Hussain, "Empowering woman through legal reforms-evidence from Saudi Arabian context", *International*

Includerea în procesele decizionale a fost un alt obiectiv al Vision 2030. Reprezentarea femeilor în Consiliul Shura a fost îmbunătățită semnificativ în cadrul reformelor recente din Arabia Saudită, permițându-le să participe activ la procesele decizionale la nivel național. Aceasta include numirea femeilor în poziții de conducere în diverse instituții guvernamentale și organisme consultative, contribuind la schimbarea peisajului politic și social al regatului.³⁷ În ianuarie 2013, Regele Abdullah bin Abdulaziz a numit pentru prima dată 30 de femei în Consiliul Shura, marcând un moment istoric în implicarea femeilor în procesul decizional național. Acest pas a subliniat angajamentul regatului pentru o mai mare implicare a femeilor în guvernare și a fost văzut ca o recunoaștere a contribuției semnificative pe care femeile o pot aduce în diverse domenii.³⁸

Numirea femeilor în Consiliul Shura le oferă ocazia să propună și să modifice legi, să supravegheze activitatea guvernamentală și să contribuie la planurile de dezvoltare socială și economică.³⁹ Instituții precum Consiliul Camerelor de Comerț și Industrie din Arabia Saudită și Centrul Regele Abdulaziz pentru Dialog Național oferă acum platforme unde femeile pot participa la deliberări oficiale, atât la nivel național, cât și regional. Aceste platforme sunt esențiale pentru integrarea femeilor în procesele decizionale și pentru promovarea leadership-ului feminin în diverse sectoare.⁴⁰

Reformele introduse în cadrul Vision 2030 au un impact profund asupra emancipării femeilor din Arabia Saudită, oferindu-le mai multe oportunități de a contribui la dezvoltarea națională. Aceste reforme nu doar că permit femeilor să participe activ în Consiliul Shura, dar și să ocupe poziții de conducere în sectorul public și privat, reflectând o schimbare majoră în abordarea egalității de gen în Arabia Saudită.⁴¹

Journal of Law and Management, vol. 64, nr.2, 2021, pp. 137-138.

³⁷ Mega Hardiyanti, Sri Yuniati, "Guarantee Of Women's Rights In Vision Saudi Arabia 2030", *Journal of Feminism and Gender Studies*, vol. 1, nr.1, 2021, p. 1.

³⁸ Mark C. Thompson, "Saudi Women Leaders: Challenges and Opportunities", *Journal of Arabian Studies*, vol. 5, nr.1, 2015, pp. 15-18.

³⁹ Shaker Ahmed Alshareef, "General Introduction of the Shura Council in Saudi Arabia and Parliamentary Diplomacy", *International Jurnal of Law and Public Administration*, vol. 4, nr.1, 2021, p. 41.

⁴⁰ Mark C. Thompson, *op.cit.*, pp. 20-23.

⁴¹ Lubna Javed Rizvi, Zahid Hussain, *op.cit.*, pp. 137-140.

2.4. ALTE REFORME RELEVANTE PENTRU DREPTURILE FEMEILOR

Pe lângă reformele ambițioase incluse în Vision 2030, Arabia Saudită a implementat și alte inițiative semnificative menite să îmbunătățească drepturile și oportunitățile femeilor. Aceste reforme adiționale sunt esențiale pentru a crea un mediu mai echitabil și pentru a sprijini participarea activă a femeilor în diverse domenii ale vieții sociale și economice. Prin adoptarea unor măsuri concrete în educație, sport, acces la servicii financiare și participarea în procesele decizionale, guvernul saudit își arată angajamentul de a promova egalitatea de gen și de a valorifica potențialul femeilor saudite.

Reformele educaționale recente din Arabia Saudită au introdus utilizarea dezbaterilor în cadrul universităților ca metodă inovatoare de predare. Această inițiativă vizează încurajarea gândirii critice și a exprimării argumentate a studenților, pregătindu-i astfel pentru provocările unei economii bazate pe cunoaștere. Dezbaterile în clasă permit studenților să exploreze diverse perspective, să își dezvolte abilitățile de comunicare și să își argumenteze punctele de vedere în mod coerent și structurat. Aceste competențe sunt esențiale pentru succesul în mediul profesional modern, unde abilitățile de gândire critică și comunicare sunt foarte apreciate.⁴² O altă componentă importantă a reformelor educaționale este dezvoltarea învățământului profesional și tehnic pentru femei. Aceste programe sunt esențiale pentru pregătirea femeilor pentru o varietate de cariere tehnice și profesionale, contribuind astfel la diversificarea economică a regatului. Reformele recente au pus accent pe crearea unor programe specializate în diverse domenii tehnice, precum ingineria, tehnologia informației și managementul industrial. Aceste inițiative sunt menite să asigure că femeile sunt pregătite pentru locurile de muncă ale viitorului și că pot contribui la dezvoltarea economică a țării într-un mod semnificativ.⁴³

Reformele recente au avut un impact semnificativ și asupra participării femeilor saudite în sport. Femeile sunt acum încurajate să participe

⁴² Amani Khalaf Hamdan Alghamdi, Ali Aldossary, Waisi Elhassan, "Using classroom debates to elicit views on educational reforms", *Learning and Teaching in Higher Education: Gulf Perspectives*, vol. 18, nr. 2, 2022, pp. 119-130.

⁴³ Alhasan Allmnakrah, Colin Evers, "The need for a fundamental shift in the Saudi education system: Implementing the Saudi Arabian economic vision 2030", *Research in Education*, vol. 106, nr. 1, 2020, pp. 22-40.

activ în competiții sportive de performanță și să beneficieze de facilități sportive de înaltă calitate. Aceasta include organizarea de competiții sportive exclusiv pentru femei și furnizarea de infrastructură sportivă adecvată pentru antrenamente și evenimente sportive. Aceste inițiative nu doar că promovează un stil de viață sănătos, dar și sprijină emanciparea femeilor prin sport, oferindu-le oportunități de a excela și de a se afirma în domenii care anterior le erau inaccesibile. Pe lângă sport, femeile saudite au acum acces mai larg la evenimente de divertisment public, inclusiv la concerte, festivaluri și alte activități culturale. Aceste reforme reprezintă o schimbare majoră în normele sociale și culturale, permițând femeilor să participe în mod egal la viața culturală a țării⁴⁴. Participarea la astfel de evenimente nu doar că îmbogățește viața socială a femeilor, dar și contribuie la integrarea lor în societate, promovând valori precum egalitatea și diversitatea.

În contextul unei economii globale tot mai digitalizate, accesul la tehnologie și inovare este crucial. Reformele recente au inclus programe de formare în domeniul tehnologiei, menite să pregătească femeile pentru cariere în IT și alte domenii tehnice avansate. Aceste programe oferă cursuri și certificări în arii precum programarea, dezvoltarea software și analiza datelor, asigurându-se că femeile sunt bine pregătite pentru a concura pe piața muncii globale.⁴⁵

Pe lângă formare, reformele au încurajat inovația și antreprenoriatul feminin. Au fost create incubatoare și acceleratoare de afaceri dedicate femeilor, oferindu-le sprijin în dezvoltarea ideilor inovative și în lansarea propriilor afaceri. Aceste inițiative sunt esențiale pentru promovarea unei culturi a inovației și pentru sprijinirea femeilor antreprenor în atingerea succesului.⁴⁶

Aceste reforme reflectă angajamentul regatului de a crea un mediu mai echitabil și de a valorifica potențialul femeilor saudite. Deși mai sunt încă multe de realizat pentru a atinge o egalitate deplină de gen, reformele recente reprezintă pași importanți în această direcție, oferind femeilor saudite mai multe oportunități de a contribui activ la dezvoltarea socială, economică și politică a țării. Reformele din cadrul

Vision 2030, alături de alte inițiative relevante, au adus schimbări semnificative în viața femeilor saudite, marcând începutul unei noi ere de progres și emancipare pentru femeile din Arabia Saudită.

3. IMPACTUL FEMINISMULUI ASUPRA SOCIETĂȚII SAUDITE

3.1. SCHIMBĂRILE SOCIALE ȘI CULTURALE GENERATE DE MIȘCAREA FEMINISTĂ

Mișcarea feministă din Arabia Saudită a marcat o serie de transformări sociale și culturale profunde, care au redefinit nu doar viața cotidiană a femeilor, ci și percepțiile generale asupra rolului acestora în societate. Deși aceste reforme și schimbări au fost implementate treptat, impactul lor este remarcabil și indiscutabil.⁴⁷

În ceea ce privește schimbările sociale, un aspect esențial a fost creșterea participării femeilor în forța de muncă. Una dintre prioritățile principale ale guvernului saudit, conform Vision 2030, a fost includerea femeilor în diverse sectoare economice. Reformele au permis femeilor să își deschidă propriile afaceri, să călătorească fără permisiunea unui tutore masculin și să ocupe poziții de conducere. Aceasta reprezintă o ruptură semnificativă de tradițiile anterioare, care impuneau restricții stricte asupra activităților economice și personale ale femeilor. Accesul femeilor la oportunități economice a generat o creștere a independenței financiare și a contribuit la schimbarea dinamicilor de putere în cadrul familiilor și al societății în general.⁴⁸

Accesul la educație a fost un alt pilon crucial al mișcării feministe saudite. Femeile din Arabia Saudită beneficiază acum de acces extins la educație, inclusiv la învățământul superior. Numărul femeilor care urmează studii universitare și postuniversitare a crescut semnificativ în ultimii ani. Această creștere nu doar că a facilitat emanciparea socială și economică a femeilor, dar a și îmbunătățit percepția generală asupra capacităților și potențialului lor. Educația a devenit un instrument esențial prin care femeile își pot revendica drepturile și își pot construi cariere de succes, contribuind în mod activ la dezvoltarea societății.⁴⁹

⁴⁷ Jacquelyn Lauren Hoza, *loc.cit.*

⁴⁸ Sophie Alkhaled, "Women's Entrepreneurship in Saudi Arabia: Feminist Solidarity and Political Activism in Gender Work and Organization", *Gender, Work & Organization*, vol. 28, 2021, pp. 953-954.

⁴⁹ Yahya Al Alhareth, Yasra Al Alhareth, Ibtisam Al Dighrir, *loc.cit.*

⁴⁴ Samantha Fuchsguber, "Saudi Women's Participation in Sports: Recent Reforms and Their Impact", *World Food Prize*, 2019, https://www.worldfoodprize.org/documents/filelibrary/youth_programs/2019_gyi_papers/FuchsguberSamantha_513E50B561664.pdf (accesat la data de 02.06.2024).

⁴⁵ Raija Pini Kempainen, "Saudi Female Innovators as Entrepreneurs – Theoretical Underpinnings", *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, vol. 11, nr. 2, 2019, pp. 166-168.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 172-173.

Participarea femeilor în viața publică și politică a cunoscut, de asemenea, progrese semnificative. Femeile saudite au început să joace un rol mai activ în sferele politice și publice, prin participarea în Consiliul Shura și în diverse alte instituții guvernamentale și nonguvernamentale. Aceasta nu numai că a permis femeilor să contribuie la luarea deciziilor care le afectează direct, dar a și transmis un mesaj puternic despre capacitatea lor de a influența schimbările la nivel național. Prezența femeilor în aceste structuri de putere simbolizează un pas important către egalitatea de gen și demonstrează că femeile sunt parteneri egali în construirea viitorului națiunii.⁵⁰

Mișcarea feministă din Arabia Saudită a fost caracterizată și de schimbări culturale majore. Tradițiile și normele sociale care restricționau libertatea femeilor au fost treptat revizuite, permițând un grad mai mare de autonomie și independență. De exemplu, femeile au acum dreptul de a conduce autoturisme, o schimbare care, deși poate părea minoră, are implicații profunde asupra mobilității și independenței lor. Aceasta a fost o victorie simbolică importantă pentru mișcarea feministă, demonstrând capacitatea femeilor de a-și revendica drepturile și de a-și exercita libertatea de mișcare.⁵¹

În plus, reformele culturale au încurajat o schimbare în percepțiile generale asupra rolului femeilor în familie și societate. Tradițional, femeile saudite erau adesea percepute ca fiind limitate la rolurile de soții și mame, cu puține oportunități de a-și dezvolta cariere sau de a participa activ în viața publică. Cu toate acestea, mișcarea feministă a provocat aceste stereotipuri, promovând imaginea femeilor ca fiind capabile și merituose de a ocupa poziții de responsabilitate și leadership. Această schimbare de percepție a fost alimentată și de mass-media și campanii de sensibilizare publică, care au evidențiat realizările și contribuțiile femeilor în diverse domenii.⁵²

Un alt aspect important al mișcării feministe din Arabia Saudită a fost creșterea solidarității și a activismului între femei. Grupurile de activiste și organizațiile pentru drepturile femeilor au jucat un rol esențial în promovarea reformelor și în sensibilizarea opiniei publice cu privire la problemele de gen. Prin intermediul rețelelor sociale și al altor platforme de comunicare, femeile au putut să își facă auzite vocile și să mobilizeze

sprijin pentru cauzele lor. Acest spirit de solidaritate și activism a fost crucial în depășirea obstacolelor și în obținerea unor progrese semnificative în direcția egalității de gen.⁵³

Desigur, aceste schimbări nu au fost lipsite de provocări și rezistențe. Conservatorii și tradiționaliștii au opus adesea rezistență reformelor, argumentând că acestea contravin valorilor și normelor islamice. Cu toate acestea, susținătorii mișcării feministe au subliniat că drepturile femeilor și egalitatea de gen nu sunt în contradicție cu islamul, ci pot fi integrate armonios în cadrul valorilor religioase și culturale ale societății saudite. Această abordare a fost esențială pentru a câștiga sprijinul public și pentru a asigura sustenabilitatea pe termen lung a reformelor.⁵⁴

Impactul mișcării feministe din Arabia Saudită este, așadar, profund și de durată. Reformele sociale și culturale au deschis noi oportunități pentru femei și au schimbat fundamental modul în care sunt percepute în societate. Participarea crescută a femeilor în forța de muncă, accesul la educație și implicarea în viața publică și politică au contribuit la crearea unei societăți mai echitabile și mai incluzive. Deși provocările persistă, progresul realizat până acum oferă speranță și inspirație pentru viitor.⁵⁵

Mișcarea feministă din Arabia Saudită a generat schimbări semnificative și pozitive, care au transformat viața femeilor și au reconfigurat percepțiile asupra rolului acestora în societate. Reformele implementate, de la creșterea participării în forța de muncă până la accesul extins la educație și implicarea în viața publică, au fost esențiale pentru emanciparea și împuternicirea femeilor saudite. Aceste schimbări reflectă nu doar o transformare socială și culturală, ci și un angajament continuu către egalitatea de gen și drepturile femeilor. Deși drumul către o egalitate deplină este încă în desfășurare, progresul realizat până acum subliniază importanța și impactul mișcării feministe în Arabia Saudită.⁵⁶

3.2. IMPACTUL ECONOMIC ȘI POLITIC AL IMPLICĂRII FEMEILOR ÎN SOCIETATE

În contextul ambițiosului plan Vision 2030, lansat de Arabia Saudită pentru a diversifica economia și a reduce dependența de petrol,

⁵⁰ Arno Tausch, "Saudi Arabia—Religion, Gender, and the Desire for Democracy", în *The Future of the Gulf Region: Value Change and Global Cycles*, vol.2, Springer Charm, Innsbruck, 2021, pp. 331-336.

⁵¹ Hala Guta, Magdalena Karolak, *loc.cit.*

⁵² Nouf Alsuwaida, "Women's Education in Saudi Arabia", *Journal of International Education Research*, vol. 12, nr. 4, 2016, pp. 11-18.

⁵³ Sahar Khamis, "Shifting Cyberfeminism and Gendered Activisms in the Gulf: A Saudi Feminist Spring?", *Journal of Arabian Studies*, vol. 12, nr. 1, 2022, pp. 2-7.

⁵⁴ Samantha Cotellessa, *loc.cit.*

⁵⁵ Jacquelyn Lauren Hoza, *loc.cit.*

⁵⁶ Faisal Alsubaie, *loc.cit.*

implicarea femeilor în viața economică și politică a regatului capătă o importanță deosebită. Reformele recente menite să îmbunătățească drepturile femeilor și să le sporească participarea în diverse sectoare reprezintă nu doar un pas semnificativ către egalitatea de gen, ci și o strategie crucială pentru dezvoltarea durabilă a țării. Acest subcapitol va analiza impactul economic și politic al femeilor în regat, evidențiind atât progresele realizate, cât și provocările persistente în integrarea completă a femeilor în aceste domenii esențiale.

Participarea femeilor în forța de muncă a cunoscut o creștere semnificativă în Arabia Saudită în ultimii ani. Conform datelor furnizate de Ministerul Economiei și Planificării, procentul femeilor care participă activ în piața muncii a crescut de la 17.3% în 2014 la 33.6% în 2020.⁵⁷ Această creștere este rezultatul unor reforme majore menite să faciliteze accesul femeilor la diverse sectoare economice și să elimine barierele tradiționale care le-au împiedicat anterior să se implice în activități economice. Implementarea acestor reforme a fost esențială pentru atingerea obiectivelor stabilite în planul Vision 2030, care subliniază importanța diversificării economiei și a utilizării potențialului complet al forței de muncă.

Contribuția femeilor la PIB-ul național a devenit din ce în ce mai evidentă, mai ales în sectoare precum comerțul, asigurările și serviciile imobiliare. Studiile realizate în perioada 2005-2017 au arătat că implicarea femeilor în aceste domenii a avut un impact statistic semnificativ asupra creșterii economice. Această contribuție nu doar că a sporit performanța economică a acestor sectoare, dar a și demonstrat potențialul uriaș pe care femeile îl au în stimularea dezvoltării economice a regatului.⁵⁸ Diversificarea participării economice a fost astfel nu doar un obiectiv social, ci și unul economic, esențial pentru asigurarea unei creșteri sustenabile. Analizele economice au subliniat că această creștere a participării femeilor în câmpul muncii a contribuit semnificativ la creșterea economică a Regatului. De exemplu, S&P Global Ratings a estimat că această creștere a participării femeilor ar putea aduce un impuls economiei de 39 miliarde de dolari, sau 3.5%, până în 2032 dacă tendința actuală continuă. Mai mult, economia non-petrolieră a Arabiei Saudite

este prognozată să crească anual cu mai mult de 5%, datorită calificărilor educaționale superioare ale femeilor care intră pe piața muncii, ceea ce le poziționează pentru locuri de muncă bine plătite și crește consumul general.⁵⁹

Politicile naționale de promovare a egalității de gen au avut, de asemenea, un impact pozitiv asupra ratei șomajului în rândul femeilor. Între 2010 și 2019, rata șomajului în rândul femeilor a scăzut de la 34.5% la 30.8%, reflectând eforturile guvernamentale de a crea un mediu mai inclusiv și mai favorabil pentru angajarea femeilor. Această scădere, deși modestă, indică o tendință pozitivă și subliniază importanța continuării și intensificării acestor eforturi.⁶⁰ Reducerea șomajului în rândul femeilor nu doar că îmbunătățește standardele de viață pentru aceste persoane, dar contribuie și la stabilitatea economică generală a regatului.

Impactul economic al implicării femeilor în Arabia Saudită este considerabil și constituie un pilon central al strategiei de dezvoltare națională. Creșterea participării în forța de muncă, contribuția semnificativă la PIB și reducerea șomajului în rândul femeilor sunt indicatori clari ai succesului reformelor implementate. Totuși, pentru a menține această tendință pozitivă, este esențial ca reformele să fie aplicate constant și eficient, asigurându-se că beneficiile economice ale implicării femeilor sunt pe deplin realizate și integrate în dezvoltarea pe termen lung a regatului.

3.3. OPINIILE CONSERVATOARE ȘI REZISTENȚA LA SCHIMBARE

În ciuda unor pași pozitivi către reformă, multe segmente ale societății saudite rămân profund conservatoare și rezistente la schimbările care vizează îmbunătățirea drepturilor femeilor. Opiniile conservatoare sunt adesea susținute de liderii religioși și de membrii influenți ai comunității, care se opun vehement oricărei încercări de a modifica statutul tradițional al femeilor. Aceste grupuri consideră că schimbările propuse contravin valorilor islamice și tradițiilor culturale ale regatului.⁶¹

⁵⁹ "Saudi Women's Workforce Boosts Growth Prospects.", *Arab News*, <https://english.aawsat.com/business/4561351-sp-saudi-women%E2%80%99s-workforce-boosts-growth-prospects> (accesat la data de 20.06.2024).

⁶⁰ Shabbab Alotaibi, "National Policies for Women Empowerment: The Impact of Policy on Women Unemployment Rate in Saudi Arabia 2010-2019," *International Business Research*, vol. 14, nr. 4, 2021, pp. 81-86.

⁶¹ Albertus J. Meintjes, "The Hypocrisy of Saudi Arabia," *The Open Journal of Political Science*, vol. 8, nr.4, 2018, pp. 433-436.

⁵⁷ Rita O. Koyame-Marsh, "The Dichotomy Between the Saudi Women's Education and Economic Participation", *The Journal of Developing Areas*, vol. 51, nr. 1, 2017, pp. 431-434.

⁵⁸ Amina Amirat, Makram Zaidi, "Estimating GDP Growth in Saudi Arabia Under the Government's Vision 2030: A Knowledge-Based Economy Approach", *Journal of the Knowledge Economy*, vol. 10, nr. 4, 2019, pp. 9-11.

Liderii religioși au un impact semnificativ în menținerea normelor conservatoare. Aceștia folosesc platformele mediatice și predicile religioase pentru a mobiliza opinia publică împotriva reformelor pro-feministe, argumentând că feminismul este o influență străină care subminează structura socială tradițională și destabilizează rolurile de gen stabilite de religie.⁶² Un exemplu notabil de lider religios care a avut un impact major în menținerea normelor conservatoare este Șeicul Abdulaziz al-Sheikh, Marele Muftiu al Arabiei Saudite. În numeroase ocazii, Șeicul Abdulaziz a susținut public că femeile nu ar trebui să conducă vehicule, argumentând că aceasta ar duce la o creștere a numărului de divorțuri și a imoralității. Într-o predică din 2013, el a declarat că femeile care conduc riscă să fie expuse la situații periculoase și că este de datoria bărbaților să le protejeze, consolidând astfel ideea că femeile sunt vulnerabile și trebuie să rămână sub tutela bărbaților.⁶³ Un alt exemplu este Sheikh Saleh Al-Fawzan, un membru proeminent al Consiliului Suprem al Ulema. El a afirmat în repetate rânduri că orice mișcare care încurajează drepturile femeilor, cum ar fi dreptul de a conduce, este împotriva învățăturilor islamice. Al-Fawzan a publicat numeroase fatwe (decrete religioase) în care subliniază pericolele feminismului occidental și susține că acesta distruge familia și ordinea socială islamică.⁶⁴

Liderii religioși utilizează o gamă variată de mijloace pentru a influența opinia publică, inclusiv conferințele și campaniile mediatice. Un exemplu elocvent este conferința organizată de Universitatea Imam Muhammad ibn Saud în 2014, unde clerici de rang înalt au discutat despre pericolele feminismului și au subliniat importanța menținerii rolurilor tradiționale ale femeilor.⁶⁵ Aceste evenimente, transmise la televiziune și pe internet, au un impact semnificativ asupra opiniei publice, influențând percepțiile și comportamentele sociale. Conferințele, împreună cu campaniile mediatice care includ emisiuni TV, articole de presă, postări pe rețelele sociale și documentare, permit liderilor religioși să-și răspândească mesajele și să reafirme autoritatea, ghidând comportamentele

și credințele populației.⁶⁶ Astfel, prin utilizarea strategică a acestor mijloace, liderii religioși din Arabia Saudită reușesc să mențină și să întărească rolurile tradiționale ale femeilor și valorile conservatoare în societate, contribuind la păstrarea coeziunii sociale și a identității culturale într-o lume aflată în continuă schimbare.

Poliția religioasă, cunoscută oficial drept „Comisia pentru Promovarea Virtuții și Prevenirea Viciului,” joacă un rol crucial în menținerea normelor conservatoare din Arabia Saudită. Această instituție este responsabilă de monitorizarea și impunerea unor reguli stricte, cum ar fi interzicerea conducerii pentru femei și limitarea accesului acestora la spațiile publice. Poliția religioasă a fost înființată pentru a asigura respectarea strictă a normelor islamice în societatea saudită. Membrii acestei instituții patrulează în mod regulat pe străzi, verificând dacă oamenii respectă codurile vestimentare și alte norme religioase.⁶⁷ De exemplu, femeile care nu poartă abaya sau care sunt însoțite de bărbați care nu sunt rude apropiate sunt adesea interogate și uneori arestate. Printre responsabilitățile lor se numără și verificarea conformității magazinelor și restaurantelor cu orele de rugăciune, asigurându-se că acestea își suspendă activitatea în timpul slujbelor religioase. De asemenea, poliția religioasă are autoritatea de a impune restricții asupra adunărilor sociale mixte, prevenind interacțiunile neautorizate între bărbați și femei în public.⁶⁸

Eforturile poliției religioase sunt adesea susținute de campanii mediatice și educaționale menite să sensibilizeze publicul cu privire la importanța respectării normelor islamice. Aceștia colaborează cu instituțiile de învățământ și moscheile pentru a promova valorile tradiționale și pentru a educa tineretul în spiritul conformității religioase. Poliția religioasă utilizează, de asemenea, platforme de social media pentru a comunica direct cu cetățenii, oferind ghiduri și recomandări cu privire la comportamentele acceptabile și inacceptabile.⁶⁹

Există numeroase cazuri de abuz de putere și controverse legate de acțiunile poliției religioase. Un caz notoriu a avut loc în 2002, când mai multe fete au murit într-un incendiu la o școală din Mecca pentru că poliția religioasă nu le-a permis să iasă din clădire fără abaya, considerând că

⁶² Alexey M. Vasiliev, „Saudi Arabia: Strengthening the Power Vertical in the Context of the Collapse of the Old World-System”, *Asia and Africa Today*, nr. 5, 2023, pp. 15-16.

⁶³ J. E. Peterson, „SAUDI ARABIA-Legal and Political Reforms in Saudi Arabia”, *The Middle East Journal*, vol. 67, nr. 3, 2013, pp. 484-485.

⁶⁴ Arno Tausch, *op.cit.* p.340.

⁶⁵ Charlotte Lysa, „Fighting for the Right to Play: Women’s Football and Regime-Loyal Resistance in Saudi Arabia”, *Third World Quarterly*, vol. 41, nr. 5, 2020, p.8.

⁶⁶ Albertus J. Meintjes, *op.cit.* p. 437.

⁶⁷ Bakhrom Mamadiev, „Features of Centers for Publishing Fatwas in Saudi Arabia”, *Russia and the Moslem World*, vol. 3, nr. 309, 2020, pp. 79-83.

⁶⁸ Arab News, *loc.cit.*

⁶⁹ Kenichiro Takao, „Policing Public Morality in Modern Muslim Societies: ‘Religious Police’ in Saudi Arabia, ‘Islamic State’ and Aceh”, *Journal of Islamic Area Studies*, vol. 11, nr. 3, 2019, pp. 3-10.

ar încălca codurile vestimentare. Acest incident a provocat indignare internațională și a atras atenția asupra metodelor draconice ale poliției religioase.⁷⁰ În ultimii ani, sub conducerea prințului moștenitor Mohammed bin Salman, au fost implementate unele reforme pentru a limita puterile poliției religioase. În 2016, guvernul saudit a emis un decret prin care interzicea membrilor poliției religioase să aresteze oameni sau să îi interogheze fără prezența poliției civile. Această reformă a fost văzută ca un pas important către moderarea influenței religioase în viața publică, deși impactul său a fost limitat de rezistența instituțiilor conservatoare.⁷¹

În trecut, poliția religioasă avea puteri extinse, putând efectua arestări și aplica sancțiuni severe. Cu toate acestea, în ultimii ani, sub presiunea reformelor și a criticilor internaționale, autoritatea lor a fost parțial redusă. Deși puterile lor au fost recent limitate, influența lor asupra vieții cotidiene rămâne semnificativă, asigurându-se că valorile și tradițiile islamice sunt respectate în întreaga societate.

Un exemplu notabil de rezistență la schimbare a fost protestul împotriva interdicției de a conduce pentru femei. Pe 6 noiembrie 1990, aproape 50 de femei saudite au condus mașini pe străzile din Riyadh, sfidând interdicția. Acțiunea lor a dus la arestarea și pedepsirea participantelor, iar multe dintre ele au fost denunțate și excluse din locurile de muncă și instituțiile educaționale.⁷² Protestul din 1990 a avut loc într-un moment în care Arabia Saudită se confrunta cu presiuni interne și internaționale pentru a îmbunătăți drepturile femeilor. Războiul din Golf din 1990-1991 a adus o prezență militară americană masivă în Arabia Saudită, ceea ce a expus populația saudită la influențele occidentale. Femeile saudite au văzut în acest context o oportunitate de a cere schimbări și au organizat protestul pentru a atrage atenția asupra restricțiilor severe la care erau supuse.⁷³

Reacția autorităților saudite a fost rapidă și dură. Femeile care au participat la protest au fost arestate, iar multe dintre ele au fost supuse interogatoriilor și au primit pedepse severe, inclusiv retragerea pașapoartelor și interdicția de a călători. Societatea saudită a fost împărțită în privința acestui protest. În timp ce unele segmente ale populației au susținut acțiunea femeilor, considerând-o un pas necesar către modernizare, altele, influențate de retorica

liderilor religioși, au condamnat vehement protestul, considerându-l o amenințare la adresa valorilor islamice și culturale.⁷⁴ Deși protestul din 1990 nu a dus imediat la schimbarea legilor privind conducerea pentru femei, acesta a avut un impact semnificativ pe termen lung. A fost un moment de cotitură care a pus bazele mișcărilor ulterioare pentru drepturile femeilor în Arabia Saudită. Protestul a atras atenția internațională asupra situației femeilor saudite și a generat discuții ample în societatea saudită despre necesitatea reformelor.

În ciuda promovării oficiale a reformelor, multe femei din Arabia Saudită continuă să se confrunte cu bariere semnificative în viața de zi cu zi, deoarece normele sociale și culturale profund înrădăcinate limitează accesul acestora la oportunități și libertăți. În multe regiuni rurale și conservatoare, tradițiile locale prevalează asupra noilor reglementări, iar femeile sunt încă supuse controlului strict al familiilor și comunităților lor. Astfel, deși guvernul saudit promovează imaginea unei deschideri către drepturile femeilor, realitatea de pe teren este marcată de aplicarea selectivă și limitată a reformelor.⁷⁵ Rezistența conservatoare la schimbare, menținută prin norme sociale stricte și acțiunile poliției religioase, împiedică adesea femeile să beneficieze pe deplin de noile drepturi și libertăți. Aceste discrepanțe subliniază complexitatea procesului de reformă într-o societate profund tradițională și evidențiază provocările continue în calea egalității de gen în Arabia Saudită. Cazul lui Manahel al-Otaibi ilustrează perfect această contradicție: dintre retorica reformelor guvernului și realitatea brutală a tratamentului aplicat femeilor care îndrăznesc să-și exprime opiniile.⁷⁶

În decembrie 2015, Arabia Saudită a marcat un moment istoric în alegerile municipale când femeile au avut voie pentru prima dată să participe atât ca alegători, cât și ca și candidați.⁷⁷ Cu toate acestea, limitările asupra drepturilor civile și politice rămân o problemă persistentă. Cultura patriarhală și normele sociale tradiționale descurajează femeile de la implicarea activă în politică și le subminează autoritatea. Participarea femeilor în alegerile municipale din 2015 a fost un pas important către egalitatea de gen,

⁷⁰ J. E. Peterson, *loc.cit.*

⁷¹ Arno Tausch, *loc.cit.*

⁷² Alejandra Galindo Marines, „Saudi Women under the Context of the Arab Spring”, *Ortadoğu Etütleri*, vol. 5, nr. 2, 2014, pp. 9-11.

⁷³ Alexey M. Vasiliev, *loc.cit.*

⁷⁴ J. M. Dorsey, „Wahhabism vs. Wahhabism: Qatar Challenges Saudi Arabia”, *S. Rajaratnam School of International Studies*, 2013, pp. 1-3.

⁷⁵ Musrrat Parveen, „Reflection of Saudi Women's Participation and Leadership: A Study on the Gender Differences in Leadership and Structural Barriers”, *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, vol. 15, nr. 2, 2023, pp. 3-5.

⁷⁶ Amnesty International, *loc.cit.*

⁷⁷ Md. Muddassir Quamar, *loc.cit.*

dar realitatea este că doar 20 de femei au fost alese în consiliile municipale dintr-un total de aproximativ 2100 de locuri.⁷⁸ Aceasta reflectă atât barierele culturale, cât și cele structurale care împiedică femeile să participe pe deplin în viața politică. Reprezentarea femeilor în Consiliul Shura, un organism consultativ desemnat de rege, este limitată, iar contribuțiile lor sunt adesea marginalizate în cadrul acestui forum.⁷⁹

Femeile saudite care participă în sfera politică se confruntă cu o serie de obstacole culturale și structurale. Cultura patriarhală și normele sociale tradiționale descurajează femeile de la implicarea activă în politică și le subminează autoritatea. Adesea, femeile care ocupă poziții publice sunt percepute ca excepții și nu ca parte a unui proces natural de incluziune de gen. Mai mult, lipsa de sprijin instituțional și de rețele de mentorat pentru femeile din politică le limitează oportunitățile de a avansa și de a avea un impact semnificativ.⁸⁰

Deși există un aparent progres în privința drepturilor femeilor în Arabia Saudită, multe dintre reformele rămân superficiale și contradictorii. Participarea limitată în viața publică și politică, accesul restricționat la educație și oportunități profesionale, opiniile conservatoare și rezistența patriarhală, și cazuri precum cel al lui Manahel al-Otaibi ilustrează provocările persistente cu care se confruntă femeile saudite în lupta lor pentru egalitate și drepturi fundamentale.

3.4. STUDIU DE CAZ: LEGEA CARE PERMITE FEMEILOR SĂ CONDUCĂ ÎN ARABIA SAUDITĂ

În acest studiu de caz, bazat pe o analiză calitativă, vom explora contextul, implementarea și impactul legii care permite femeilor să conducă în Arabia Saudită. Până în 2018, femeile saudite nu aveau permisiunea de a conduce autovehicule, o restricție care a fost ridicată ca parte a reformelor inițiate de prințul moștenitor Mohammed bin Salman sub programul Vision 2030. Această lege a fost una dintre cele mai semnificative schimbări în politica socială și legală a regatului, reflectând un angajament mai mare pentru modernizarea și liberalizarea societății saudite.

Înainte de 2018, Arabia Saudită era cunoscută pentru interdicțiile stricte impuse femeilor, inclusiv cea de a conduce autovehicule. Această politică a fost parte a unui cadru mai larg de restricții bazate pe interpretarea conservatoare a

legii islamice (Sharia), care dicta aspecte majore ale vieții cotidiene pentru femeile saudite. Conform acestei interpretări, femeile necesitau permisiunea unui tutore masculin pentru multe activități esențiale, de la călătorii la accesul la educație și muncă. Astfel, femeile erau deseori dependente de bărbații din viața lor pentru activități fundamentale, ceea ce limita sever autonomia lor personală și profesională.⁸¹

În anii 1990, odată cu valul de schimbări și mișcări pentru drepturile femeilor care traversau multe țări musulmane, Arabia Saudită a început să simtă presiunea pentru reforme. Un moment crucial în această perioadă a fost protestul din 1990, când aproximativ 50 de femei saudite au condus mașini pe străzile din Riyadh. Aceasta a fost o mișcare îndrăznească, care a atras atenția internațională și a subliniat dorința acestor femei de a-și câștiga drepturile fundamentale. Deși protestul a dus la arestări și la reacții negative din partea autorităților, el a plantat semințele schimbării și a crescut conștientizarea internațională asupra problemei.⁸²

În ciuda reacțiilor dure din partea guvernului și a unor segmente conservatoare ale societății, mișcarea pentru drepturile femeilor a continuat să crească în anii următori. Figuri proeminente, precum Manal al-Sharif, au devenit voci puternice în această luptă. În 2011, Manal al-Sharif a fost arestată pentru că a condus o mașină și a postat un videoclip pe internet despre această experiență. Arestarea sa a stârnit un val de solidaritate internațională și a atras atenția asupra situației femeilor din Arabia Saudită.⁸³

Odată cu ascensiunea prințului moștenitor Mohammed bin Salman, Arabia Saudită a început să experimenteze o serie de reforme economice și sociale ambițioase, sub umbrela programului Vision 2030. Acest plan strategic național urmărea diversificarea economiei saudite, reducerea dependenței de petrol și modernizarea societății saudite. Un element esențial al acestui plan a fost îmbunătățirea drepturilor femeilor și creșterea participării acestora în forța de muncă. Astfel, ridicarea interdicției de a conduce a fost văzută ca o măsură simbolică și practică pentru a atinge aceste obiective.⁸⁴

În 2017, a fost anunțată oficial ridicarea interdicției de a conduce pentru femei, cu efect

⁸¹ Nora Alarifi Pharaon, *loc.cit.*

⁸² Alejandra Galindo Marines, *loc.cit.*

⁸³ „Saudi Arabia Urged to Release Woman Arrested Following Driving Campaign”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2011/05/saudi-arabia-urged-release-woman-arrested-following-driving-campaign/> (accesat la data de 01.07.2024).

⁸⁴ Almas Sabir, *op.cit.* p.3.

⁷⁸ H. Shalhoub, H. Al-Khayyal, H. Al Sanndh, și H. Al-Shahrani, *loc.cit.*

⁷⁹ Arno Tausch, *op. cit.*, p.336.

⁸⁰ Musrrat Parveen, *loc.cit.*

din iunie 2018. Acest anunț a fost întâmpinat cu reacții mixte: entuziasm și bucurie din partea multor femei și susținători ai drepturilor acestora, dar și rezistență din partea unor segmente conservatoare ale societății. Pregătirile pentru implementare au inclus deschiderea de școli de șoferi pentru femei și instruirea forțelor de ordine pentru a gestiona schimbările legislative.⁸⁵

Contextul social al acestor reforme este complex și implică un echilibru delicat între modernizare și respectarea tradițiilor religioase și culturale. De-a lungul decadelor, Arabia Saudită a fost guvernată de un sistem strict de reguli sociale și religioase, în care autoritatea clericală avea o influență considerabilă asupra vieții cotidiene.⁸⁶ Astfel, reformele introduse de prințul moștenitor Mohammed bin Salman au trebuit să navigheze acest peisaj sensibil, încercând să evite tensiuni majore cu elementele conservatoare ale societății. În paralel cu aceste reforme, guvernul a lansat campanii de educație și sensibilizare pentru a schimba percepțiile publice și a reduce rezistența față de noile reglementări. De asemenea, au fost promovate dialoguri între autoritățile religioase și oficiali guvernamentali pentru a asigura o implementare lină a schimbărilor. Aceste măsuri au fost esențiale pentru a facilita acceptarea reformelor și pentru a minimiza conflictele sociale.⁸⁷

Un alt aspect important al contextului social este rolul social media și al tehnologiei în promovarea schimbărilor. Platformele de socializare au permis activiștilor și susținătorilor drepturilor femeilor să-și facă auzite vocile și să atragă atenția internațională asupra problemelor cu care se confruntă. De exemplu, campaniile online și hashtag-urile virale au jucat un rol crucial în mobilizarea sprijinului și în exercitarea presiunii asupra guvernului pentru a adopta reforme.⁸⁸

Studiul de caz asupra legii care permite femeilor să conducă în Arabia Saudită reprezintă un element esențial în cadrul acestei lucrări de cercetare, subliniind un moment de cotitură în evoluția drepturilor femeilor în regat. Ridicarea interdicției de a conduce a realizat nu doar un

pas simbolic, ci și unul practic spre emanciparea femeilor saudite, oferindu-le o autonomie sporită și o mai mare participare în viața socială și economică. Acest studiu de caz reflectă, de asemenea, complexitatea procesului de reformă într-o societate profund tradițională, evidențiind eforturile guvernului saudit de a echilibra modernizarea cu respectul pentru tradițiile religioase și culturale.

Legea de a permite femeilor să conducă este emblematică pentru Vision 2030, un program strategic național care vizează diversificarea economiei și reducerea dependenței de petrol, recunoscând rolul crucial al femeilor în acest proces. În contextul Vision 2030, emanciparea femeilor nu este doar o măsură de justiție socială, ci și o necesitate economică. Creșterea participării femeilor pe piața muncii contribuie la dezvoltarea diverselor sectoare economice și sprijină stabilitatea pe termen lung a economiei saudite. Impactul acestei reforme asupra societății saudite este semnificativ, marcând un progres important către egalitatea de gen și oferind speranță pentru viitorul drepturilor femeilor în Arabia Saudită. Deși schimbarea legii a fost un pas important, implementarea sa continuă să se confrunte cu provocări. Tradițiile culturale și perspectivele religioase conservatoare încă influențează gradul de acceptare și aplicare a noilor drepturi. Cu toate acestea, succesul acestei reforme poate servi drept model pentru alte inițiative de modernizare și poate stimula un dialog continuu despre egalitatea de gen și drepturile omului în regatul saudit.

Acest studiu de caz asupra legii care permite femeilor să conducă nu doar ilustrează un moment crucial în istoria drepturilor femeilor din Arabia Saudită, ci și evidențiază un proces mai amplu de reformă socială și economică. Această schimbare reprezintă o piatră de hotar în eforturile de modernizare ale regatului, subliniind importanța includerii femeilor în toate aspectele vieții publice și private pentru a asigura un viitor mai prosper și echitabil pentru toți cetățenii săi.

CONCLUZII

Feminismul în Arabia Saudită reprezintă un fenomen complex, care a evoluat într-un context cultural și religios profund conservator. De-a lungul decadelor, femeile saudite au reușit să navigheze restricțiile impuse de un sistem patriarhal autoritar și să obțină drepturi semnificative, folosind strategii subtile și contextuale. Această lucrare a analizat evoluția

⁸⁵ Inmaculada Macias-Alonso, HaRyung Kim, și Alessandra L. González, „Self-Driven Women: Gendered Mobility, Employment, and the Lift of the Driving Ban in Saudi Arabia”, *Gender, Place & Culture*, vol. 30, nr. 11, 2023, pp. 2-3.

⁸⁶ Musrrat Parveen, *op.cit.* p.6.

⁸⁷ Najah Al-Garawi, Ismail Anil, „Geographical Distribution and Modeling of the Impact of Women Driving Cars on the Sustainable Development of Saudi Arabia”, *Sustainability*, vol. 13, nr. 17, 2021, p. 2.

⁸⁸ Sanaa Saleh Askool, „The Use of Social Media in Arab Countries: A Case of Saudi Arabia”, în *Lecture Notes in Computer Science*, vol. 140, Springer, Berlin, 2012, pp. 201-208.

mișcărilor feministe din Arabia Saudită, reformele sociale și legale implementate pentru drepturile femeilor și impactul acestor schimbări asupra societății saudite. Reformele implementate în cadrul programului Vision 2030 au avut un impact semnificativ asupra îmbunătățirii drepturilor femeilor și asupra schimbării rolului lor în societatea saudită. Aceste reforme au contribuit la o serie de schimbări sociale, economice și culturale care au redefinit locul și rolul femeilor în Arabia Saudită. Deși încă există numeroase provocări, progresul realizat până în prezent este remarcabil și oferă speranță pentru viitor.

Primul capitol al lucrării a evidențiat cum tradițiile culturale și religioase islamice au influențat viața femeilor saudite, determinând rolurile lor sociale și restricțiile impuse. Femeile saudite au utilizat valori și norme islamice pentru a-și construi mișcările feministe, adoptând interpretări progresiste ale textelor religioase pentru a justifica schimbările sociale și juridice necesare pentru emanciparea lor. Primele mișcări feministe au fost caracterizate de mici succese obținute cu mari eforturi, dar aceste succese au fost esențiale pentru pregătirea terenului pentru schimbările viitoare. Un moment notabil în istoria mișcării feministe saudite a fost introducerea educației pentru fete în 1959 și deschiderea universităților pentru femei în anii 1960, permițându-le astfel accesul la educație și dezvoltarea carierelor profesionale.

Al doilea capitol a analizat reformele sociale și legale implementate pentru drepturile femeilor, evidențiind impactul programului Vision 2030. Ridicarea interdicției de a conduce pentru femei în 2018 și relaxarea unor părți ale sistemului de tutelă masculină au fost pași importanți către emanciparea femeilor. Aceste reforme au facilitat accesul femeilor la diverse sectoare economice și au crescut participarea lor în forța de muncă. De asemenea, au fost implementate reforme educaționale care au permis dezvoltarea învățământului profesional și tehnic pentru femei, pregătindu-le pentru cariere tehnice și profesionale. În plus, Vision 2030 a avut ca obiectiv creșterea participării femeilor în forța de muncă de la 22% la 30%, reflectând angajamentul regatului de a integra mai multe femei în diverse sectoare economice. Reformele recente au inclus și permisiunea pentru femei de a călători și de a desfășura activități economice fără permisiunea unui tutore masculin, sporind astfel autonomia și capacitatea lor de a contribui la economie.

Al treilea capitol a evaluat impactul feminismului asupra societății saudite, analizând schimbările sociale și culturale, implicațiile

economice și politice ale implicării femeilor și reacțiile conservatoare la aceste schimbări. Creșterea participării femeilor în forța de muncă și în educație a schimbat dinamica de putere în cadrul familiei și al societății, contribuind la emanciparea acestora. Femeile au început să joace un rol mai activ în viața publică și politică, participând în Consiliul Shura și în diverse alte instituții guvernamentale și nonguvernamentale.

Mișcarea feministă a provocat schimbări culturale majore, redefinind percepțiile asupra rolului femeilor în familie și societate. De exemplu, femeile au acum dreptul de a conduce autoturisme, o schimbare simbolică importantă pentru mobilitatea și independența lor. De asemenea, reformele culturale au încurajat o schimbare în percepțiile generale asupra rolului femeilor, promovând imaginea lor ca fiind capabile de a ocupa poziții de responsabilitate și leadership. Cu toate acestea, în ciuda reformelor și progreselor, multe segmente ale societății saudite rămân profund conservatoare și rezistente la schimbare. Liderii religioși și membrii influenți ai comunității continuă să susțină normele tradiționale și să se opună vehement reformelor pro-feministe. Poliția religioasă joacă un rol crucial în menținerea normelor conservatoare, monitorizând și impunând reguli stricte asupra comportamentului femeilor. Reformele implementate în cadrul Vision 2030 au avut un impact semnificativ asupra drepturilor femeilor în Arabia Saudită. Deși încă există numeroase provocări și rezistență la schimbare, progresul realizat până în prezent oferă speranță pentru viitor. Femeile saudite au demonstrat o reziliență remarcabilă și capacitatea de a naviga restricțiile impuse de un sistem patriarhal autoritar, contribuind activ la construirea unei societăți mai echitabile și mai incluzive.

Această lucrare a abordat trei întrebări esențiale de cercetare pentru a analiza ascensiunea feminismului în Arabia Saudită și impactul reformelor sociale și legale asupra drepturilor femeilor. Prima întrebare de cercetare a vizat modul în care reformele implementate prin programul Vision 2030 au influențat ascensiunea mișcării feministe și îmbunătățirea drepturilor femeilor în Arabia Saudită și am ajuns la concluzia că reformele Vision 2030 au avut un impact pozitiv semnificativ, facilitând accesul femeilor la educație, muncă și viața publică, reducând constrângerile sociale și legale. A doua întrebare a explorat impactul mișcărilor feministe și al reformelor sociale recente asupra dinamicii sociale, economice și politice din Arabia Saudită și reacțiile elementelor conservatoare ale

societății la aceste schimbări. S-a concluzionat că, deși mișcările feministe și reformele au generat schimbări semnificative, inclusiv creșterea participării femeilor în economie și politică, au existat și reacții puternice din partea segmentelor conservatoare ale societății, care au încetinit procesul de modernizare. În cele din urmă, a treia întrebare a investigat principalele bariere culturale și religioase cu care s-au confruntat femeile saudite înainte de începutul mișcărilor feministe și modul în care acestea au influențat rolul tradițional al femeilor în societatea saudită. Aceste bariere au fost profund înrădăcinate în tradițiile culturale și religioase, limitând semnificativ libertățile și drepturile femeilor, însă interpretările progresiste ale textelor religioase au permis conturarea unei mișcări feministe adaptate contextului saudit. Analiza acestor întrebări a confirmat ipoteza de cercetare conform căreia reformele implementate în cadrul programului Vision 2030 au avut un impact semnificativ asupra îmbunătățirii drepturilor femeilor și asupra schimbării rolului lor în societatea saudită, demonstrând că aceste reforme au contribuit la emanciparea femeilor și la transformarea societății saudite.

Înstudierea acestui subiect, au fost întâmpinate câteva bariere semnificative care au influențat procesul de cercetare și rezultatele obținute. Accesul limitat la informații a reprezentat una dintre principalele provocări, deoarece multe surse importante sunt restricționate din cauza cenzurii guvernamentale și a sensibilității politice a subiectului în Arabia Saudită. Documentele oficiale și rapoartele sunt dificil de obținut, iar literatura academică locală privind feminismul a fost limitată, datorită restricțiilor asupra libertății de exprimare și a publicării. De asemenea, au fost întâmpinate dificultăți metodologice în colectarea datelor, deoarece realizarea de interviuri și colectarea de date calitative sunt problematice într-un mediu în care femeile sunt reticente să discute deschis despre experiențele lor din cauza fricii de repercusiuni. Accesul la un eșantion reprezentativ de femei saudite din diverse regiuni și clase sociale nu a fost posibil, limitând astfel generalizarea rezultatelor cercetării. Au existat și limitări teoretice, deoarece teoriile feministe occidentale nu sunt complet aplicabile sau relevante în contextul cultural și religios specific al Arabiei Saudite.

Studierea mai detaliată a feminismului în Arabia Saudită este importantă în mediul academic pentru a realiza o mai bună înțelegere a contextului cultural și religios specific și a modului în care femeile sunt tratate în această

societate. Analiza aprofundată a acestor aspecte permite evidențierea atât a progreselor realizate, cât și a încălcărilor persistente ale drepturilor fundamentale. Este esențial să ne informăm și să recunoaștem realitățile cu care se confruntă femeile saudite pentru a sprijini mișcările feministe și eforturile de reformă, asigurând astfel un viitor mai echitabil și mai just pentru toate femeile din regiune. Această lucrare oferă doar o privire de ansamblu asupra unui subiect complex și subliniază importanța continuării studiului pentru a contribui la o schimbare reală și durabilă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Al Alhareth, Yahya și Al Alhareth, Yasra și Al Dighrir, Ibtisam, "Review of Women and Society in Saudi Arabia", *American Journal of Educational Research*, vol. 3, nr. 2, 2015.
2. Al Mottahar, Abdulrahman, "THE POTENTIAL CHALLENGES OF THE SAUDI ARABIA TRANSPORT SYSTEM WHEN THE BAN ON WOMEN DRIVING IS LIFTED (RIYADH AS A CASE STUDY)", *ResearchGate*, 2018.
3. Al-Rasheed, Madawi, "Caught between Religion and State" în *Saudi Arabia in Transition*, Cambridge University Press, 2015.
4. Alshareef, Shaker Ahmed, "General Introduction of the Shura Council in Saudi Arabia and Parliamentary Diplomacy", *International Jurnal of Law and Public Administration*, vol. 4, nr.1, 2021.
5. Alsuwaida, Nouf, "Women's Education in Saudi Arabia", *Journal of International Education Research*, vol. 12, nr. 4, 2016.
6. Alotaibi, Shabbab, "National Policies for Women Empowerment: The Impact of Policy on Women Unemployment Rate in Saudi Arabia 2010-2019," *International Business Research*, vol. 14, nr. 4, 2021.
7. Alkhaled, Sophie "Women's Entrepreneurship in Saudi Arabia: Feminist Solidarity and Political Activism in Gender Work and Organization", *Gender, Work & Organization*, vol. 28, 2021.
8. Amirat, Amina și Zaidi, Makram, "Estimating GDP Growth in Saudi Arabia Under the Government's Vision 2030: A Knowledge-Based Economy Approach", *Journal of the Knowledge Economy*, vol. 10, nr. 4, 2019.
9. Askool, Sanaa Saleh, „The Use of Social Media in Arab Countries: A Case of Saudi Arabia”, în *Lecture Notes in Computer Science*, vol. 140, Springer, Berlin, 2012.
10. Cotellessa, Samantha "The Politics of Religion: Women, Islam and Politics in Saudi Arabia", *The Spectrum*, vol 4, nr.1, 2015.

11. Dorsey, J. M., „Wahhabism vs. Wahhabism: Qatar Challenges Saudi Arabia”, *S. Rajaratnam School of International Studies*, 2013.
 12. Galindo Marines, Alejandra, „Saudi Women under the Context of the Arab Spring”, *Ortadoğu Etütleri*, vol. 5, nr. 2, 2014.
 13. Garawi, Najah Al și Anil, Ismail, „Geographical Distribution and Modeling of the Impact of Women Driving Cars on the Sustainable Development of Saudi Arabia”, *Sustainability*, vol. 13, nr. 17, 2021.
 14. Guta, Hala și Karolak, Magdalena, „Veiling and Blogging: Social Media as Sites of Identity Negotiation and Expression among Saudi Women”, *Journal of International Women's Studies*, vol. 16, nr.2, 2015.
 15. Hodges, Julie, „Cracking the walls of leadership: women in Saudi Arabia”, *Gender in Management*, vol. 32, nr. 1, 2017.
 16. Hoza, Jacquelyn Lauren, „Is There Feminism in Saudi Arabia?”, *UF Journal of Undergraduate Research*, vol. 20, nr.2, 2019.
 17. Khamis, Sahar, „Shifting Cyberfeminism and Gendered Activisms in the Gulf: A Saudi Feminist Spring?”, *Journal of Arabian Studies*, vol. 12, nr. 1, 2022.
 18. Kempainen, Raija Pini, „Saudi Female Innovators as Entrepreneurs – Theoretical Underpinnings”, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, vol. 11, nr. 2, 2019.
 19. Koyame-Marsh, Rita O., „The Dichotomy Between the Saudi Women's Education and Economic Participation”, *The Journal of Developing Areas*, vol. 51, nr. 1, 2017.
 20. Lysa, Charlotte, „Fighting for the Right to Play: Women's Football and Regime-Loyal Resistance in Saudi Arabia”, *Third World Quarterly*, vol. 41, nr. 5, 2020.
 21. Macias-Alonso, Inmaculada și Kim, HaRyung și González, Alessandra L., „Self-Driven Women: Gendered Mobility, Employment, and the Lift of the Driving Ban in Saudi Arabia”, *Gender, Place & Culture*, vol. 30, nr. 11, 2023.
 22. Meintjes, Albertus J., „The Hypocrisy of Saudi Arabia,” *The Open Journal of Political Science*, vol. 8, nr. 4, 2018.
 23. Parveen, Musrrat, „Reflection of Saudi Women's Participation and Leadership: A Study on the Gender Differences in Leadership and Structural Barriers”, *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, vol. 15, nr. 2, 2023.
 24. Pharaon, Nora Alarifi „Saudi Women and the Muslim State in the Twenty-First Century”, *Sex Roles*, vol. 51, nr.5, 2004.
 25. Peterson, J. E., „SAUDI ARABIA-Legal and Political Reforms in Saudi Arabia”, *The Middle East Journal*, vol. 67, nr. 3, 2013.
 26. Quamar, Md. Muddassir, „Municipal Elections in Saudi Arabia, 2015”, *Contemporary Review of the Middle East*, vol. 3, nr. 4, 2016.
 27. Quamar, Md. Muddassir, „Of Change and Reforms” în *Education System in Saudi Arabia*, Palgrave, Singapore, 2020.
 28. Rizvi, Lubna Javed și Hussain, Zahid, „Empowering woman through legal reforms-evidence from Saudi Arabian context”, *International Journal of Law and Management*, vol. 64, nr.2, 2021.
 29. Sabir, Almas, „Saudi Arabia Reforms: The Changing Face of Saudi Women at Workplace with a Vision of 2030”, *American Journal of Management Science and Engineering*, vol. 4, nr. 1, 2019.
 30. Shalhoub, Haifa Abdul Rahman Saleh Bin și Al-Khayyal, Huda Ahmed și Al Sanndh, Hassa Abdulrahman și Al-Shahrani, Hind Fayia, „Saudi Women's Rights in Civil Public Service System”, *Journal of Social Sciences*, vol. 13, nr. 4, 2017.
 31. Takao, Kenichiro, „Policing Public Morality in Modern Muslim Societies: 'Religious Police' in Saudi Arabia, 'Islamic State' and Aceh”, *Journal of Islamic Area Studies*, vol. 11, nr. 3, 2019.
 32. Tausch, Arno, „Saudi Arabia—Religion, Gender, și Desire for Democracy”, în *The Future of the Gulf Region: Value Change and Global Cycles*, vol. 2, Springer Charm, Innsbruck, 2021.
 33. Vasiliev, Alexey M., „Saudi Arabia: Strengthening the Power Vertical in the Context of the Collapse of the Old World-System”, *Asia and Africa Today*, nr. 5, 2023.
- Resurse electronice**
1. „Five things Saudi women still can't do”, *BBC News*, <https://www.youtube.com/watch?v=PWJHEHnnixw> (accesat la data de 08.05.2024).
 2. Kendall Bianchi, „Twitter and the Saudi Campaign to Preserve Male Guardianship Over Women”, *Washington Institute*, 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/twitter-and-saudi-campaign-preserve-male-guardianship-over-women> (accesat la data de 26.05.2024).
 3. „Saudi Arabia Urged to Release Woman Arrested Following Driving Campaign”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2011/05/saudi-arabia-urged-release-woman-arrested-following-driving-campaign/> (accesat la data de 01.07.2024).
 4. „Saudi Arabia: Woman jailed for 11 years for supporting women's rights is appalling and cruel”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/saudi-arabia-woman-jailed-11-years-supporting-womens-rights-appalling-and-cruel> (accesat la data de 31.05.2024).
 5. „Saudi Women's Workforce Boosts Growth Prospects”, *Arab News*, <https://english.aawsat.com/business/4561351-sp-saudi-women%E2%80%99s-workforce-boosts-growth-prospects> (accesat la data de 20.06.2024).

6. "Saudi women get identity cards", *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1702342 (accesat la data de 20.05.2024).
7. "Saudi Arabia: End Male Guardianship," *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/news/2023/03/08/saudi-arabia-end-male-guardianship> (accesat la data de 25.05.2024).
8. "Saudi Arabian women take to Twitter to campaign against male guardianship," *Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabian-women-campaigning-end-male-guardianship-human-rights-watch-a7221281.html> (accesat la data de 25.05.2024).
9. Samantha Fuchsgruber, "Saudi Women's Participation in Sports: Recent Reforms and Their Impact", *World Food Prize*, 2019, https://www.worldfoodprize.org/documents/filelibrary/youth_programs/2019_gyi_papers/FuchsgruberSamantha_513E50B561664.pdf (accesat la data de 02.06.2024).